

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KUTATÓHELYEINEK
2010. ÉVI TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI

I.

Matematika és természettudományok

Budapest

2011

A Magyar Tudományos Akadémia matematikai és természettudományi kutatóhelyeinek
beszámolóí alapján – az intézmények vezetőinek aktív közreműködésével –
szerkesztették az MTA Titkársága
Kutatóintézeti Főosztályának, valamint a
Támogatott Kutatócsoportok Irodájának munkatársai

Szarka László főosztályvezető

Gaugecz Janka
Herczeg György
Hegedűs Éva
Kárpáti Mária
Redler László

Idei Miklós

ELTE PEPTIDKÉMIAI KUTATÓCSOPORT

Hudecz Ferenc, az MTA levelező tagja
1117 Budapest, Pázmány P. sétány 1/A.; 1518 Budapest, Pf.32.
telefon: 1-372 2828; fax: 1-372 2620
e-mail: fhudecz@ludens.elte.hu; honlap: <http://peptid.chem.elte.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai 2010-ben

Biológiailag aktív peptidek és peptid konjugátumok tervezése és szintézise, szerkezet-hatás vizsgálatok, terápiás alkalmazás és diagnosztikumok kifejlesztésének céljából. Nagy specificitású peptid-antigének illetve gyógyszerhatóanyagok kifejlesztése sokakat érintő betegségek (pl. rák, TBC, Alzheimer-kór, reumatoid arthritis) korai diagnózisa és/vagy gyógyítása céljából. A kutatási tevékenység három témakörre koncentrálódik:

- Rákkemoterápiás kutatások: A gyógyászatban alkalmazott daganatgátló szerek konjugátumainak szintézise célfelismerő/célbajuttató oligo- és polipeptidek felhasználásával, amelyek elősegítik a gyógyszermolekulák tumorsejt specificitását, ezáltal csökkentve azok toxikus mellékhatásait. A konjugátumok *in vitro* és *in vivo* tumorelles hatásának vizsgálata és hatásmechanizmusuk feltérképezése.
- TBC kutatások: A *M. tuberculosis* fertőzöttség korai kimutatása lineáris peptid epitópokra illetve ezek oligo- vagy polipeptid hordozóhoz kapcsolt konjugátumaira épülő teszt módszerrel, amelyek alkalmasak más fertőzések (pl. HIV) keresztreakcióinak kiszűrésére is. A TBC kezelésre bevált, illetve *in silico* módszerrel kiválasztott és hatékonyak bizonyult kismolekulák specificitásának növelése peptidkonjugátumaik előállításával.
- Immunkémiai kutatások: A fenti betegségekhez kapcsolódó fehérjékből (pl. mucin, glikoproteinek, filaggrin, béta-amiloid), származó és módosított mesterséges peptid alapú “szuperantigének” szintézise diagnosztika, és/vagy szintetikus vakcina kifejlesztése céljából.

Részvétel a felsőoktatásban (BSc, MSc és PhD) előadóként, gyakorlatvezetőként és témavezetőként, a tehetséggondozásban (TDK témavezetés), a természettudományos ismeretterjesztésben.

II. A 2010-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

Új vinblasztin származékot tartalmazó oligoarginin peptid konjugátumcsaládot állítottak elő, amelyben a vinblasztin 16-os pozíciójában Trp-t tartalmaz. Felfedezték, hogy az Arg_n (n = 4, 6 vagy 8) kapcsolási reakció során két izomer keletkezik, amelyeket NMR spektroszkópiai módszerekkel azonosítottak. Megállapították, hogy a szenzitív illetve multidrog rezisztens HL-60 sejteken aktiv konjugátumok hatása a peptidlánc hosszától jelentős mértékben függ. Megfigyelték, hogy a két izomer között lényeges különbség volt a tubulin polimerizációjára gyakorolt hatásban *in vitro* és *in vivo* egyaránt. Az L-Trp tartalmú konjugátum nagy szelektivitást mutatott a mitotikus orsóra gyakorolt hatásban.

Szintetizálták az oxim-kötést tartalmazó GnRH-III hormon daunomicin konjugátum GFLG spacer szakaszt tartalmazó variánsát. Összehasonlító vizsgálatokban bizonyították, hogy – szemben a szabad daunomicinnel – a konjugátumok nem toxikusan egészséges BDF-1 egereken *in vivo*. Kétféle tumor-sejtvonalon (MCF-7 emlő, HT-29 vastagbél) *in vitro* a két konjugátumot hatékonyak találták, az MCF-7 sejteken a hatás 5-7-szer erősebbnek bizonyult. HT-29 tumorban szenvedő egerek esetében 40 % illetve 50 %-os tumornövekedés gátlást lehetett elérni a kezelési protokoll függvényében.

Új daunomicin – elágazó lánccú polipeptid konjugátumokat állítottak elő. E vegyületekben kationos, anionos vagy amfoter, valamint oktaargininnel módosított polimer polipeptidhez kapcsolódik az antraciklin hatóanyag. A sejtbefutás mértékét humán (MonoMac6, HL-60) illetve egér (J774, L1210) sejtvonalakon, valamint egér csontvelő makrofágokon tanulmá-

nyozva megállapították, hogy a hordozó szerkezete döntő mértékben meghatározza a konjugátumok bejutását a sejtbe. Az oktaarginin jelenléte a konjugátumban jelentősen növelte a konjugált daunomicin sejtfelvételét.

A korábban előállított, *M. tuberculosis* H₃₇Rv tenyészetben hatékony T sejt epitóp peptiddel konjugált izoniazid (INH) transzportsajátságait vizsgálták különböző összetételű modell foszfolipid membrán monorétegeken többféle módszerrel (AFM mikroszópia, tenziometria, vibráció spektroszkópia). Megállapították, hogy a szabad INH hatóanyaghoz képest a peptid konjugáció jelentősen megnöveli a membránon történő átjutás képességét.

Nemzetközi szabadalmakat kaptak az Alzheimer betegség korai diagnosza illetve terápiája céljából kidolgozott epitóp specifikus peptid – biokonjugátumokra vonatkozóan.

b) Párbeszéd a tudomány és a társadalom között

2010-ben az MTA Kémiai Osztály nyilvános „Magyar tudomány nap” rendezvényen, valamint a Bruckner termi előadássorozat keretében 1-1 előadásra került sor, továbbá egy MTA székfoglaló előadásra hangzott el. Az ELTE 375 évfordulón, az ELTE-SOTE ünnepi konferencián ugyancsak elhangzott egy tudományos ismeretterjesztő előadás. Az ELTE nyilvános tudományos ismeretterjesztő programjai közül az „Alkimia ma” sorozatban két munkatárs tartott illetve tart előadást, 2010-ben a fordított TDK rendezvényen három előadásra került sor. Az ELTE Innovációs napján rendszeresen részt vesz a csoport, a tárgyévben öt posztert mutattak be. Ezen kívül rádió- illetve TV megkereséseknek tettek eleget. A csoportból hárman vettek részt kutatási pályázatok (OTKA, NKTH, ETT) bírálatában. A csoport magyar és angol honlapja szintén segíti a párbeszédet.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2010-ben

Közös publikációval, kutatási projekttel dokumentált, élő hazai kapcsolatok: ELTE Szerves Kémiai Tanszék, Fizikai Kémiai Tanszék, Immunológiai Tanszék, Analitikai Kémiai Tanszék; Matematikai Tanszék; BME, Szerves Kémiai Tanszék; SE Biofizikai és Sugár-egészségügyi Intézet, Bőr-, Nemikórtani és Bőronkológiai Klinika, Genetikai, Sejt- és Immunbiológiai Intézet, 1.sz. Gyermekgyógyászati Klinika, Országos Onkológiai Intézet; Országos Korányi TBC és Pulmonológiai Intézet, MTA Kémiai Kutatóközpont; MTA KOKI, MTA SZBK Biokémiai Intézet, Enzimológiai Intézet; ORFI; Fővárosi Önkormányzat Uzsoki utcai Kórház, Metrimed Kft, Soft Flow Hungary Kft, Servier Research Institute of Medicinal Chemistry, Richter G. Vegyészeti Gyár Rt.

Közös publikációval, kutatási projekttel dokumentált, élő nemzetközi kapcsolatok: Department of Experimental and Health Sciences, Pompeu Fabra University, Barcelona, Spain; Cell Biology, Purpan Medical School, Toulouse III University, France, Department of Analytical Chemistry, Faculty of Chemistry, Konstanz University, Germany; Institute of Chemistry, University of Graz, Austria; Department of Inorganic and Organic Chemistry, Charles University, Prague, The Czech Republic; Institute of Biochemistry, CNR, Napoli, Italy; Faculty of Health Sciences, University of Cape Town, South Africa; Philips Research Laboratories, Aachen, Germany.

Tudományos célú utazások: konferencia kiutazások, valamint a kétoldalú közös kutatások folytatását célzó rövid tanulmányutak (1 hét – 1 hónap). A kutatócsoport hat tagja, összesen kilenc alkalommal utazott külföldre (Spanyolország, Olaszország, Franciaország, Németország). Vendégkutatóként a csoportban hét látogatót (MIT, Cambridge, USA; Institute of Protein Research, CNR, Napoli, Italy; University of Konstanz, Konstanz, Germany) fogadtak 1-3 hét időtartamra. A csoport nyolc tagja mutatta be eredményeit hat nemzetközi konferencián (31st European Peptide Symposium, Denmark, 30th European Workshop for Rheumatology Research, Germany), 3rd International Nano Bio Conference

2010, Zürich, Switzerland, 5th International Peptide Symposium, Japan, International Conference on Antimicrobial Research, Spain).

Oktatás: PhD témavezetés (8 fő, ebből 2 fő védett), diploma-témavezetés (11 fő), tudományos diákköri (TDK) témavezetés dolgozattal (2 fő). Fő- és speciális kollégiumok, gyakorlatvezetés (biológus BSc, kémia BSc, vegyész MSc, környezettudomány BSc), PhD előadássorozatok, TDK dolgozat/szakdolgozat/PhD dolgozat bírálata, vizsgáztatás. Előadások tanár továbbképzés keretében. ERASMUS Oktatói és Hallgatói Mobilitás (Konstanz University, Helsinki University).

IV. A 2010-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Egy új NKTH - ANR francia-magyar közös (témavezető) kutatási, valamint egy OTKA program (közreműködő) indult, autoimmun betegségek diagnosztikája és terápiája témakörben. Egy új OTKA program foglalkozik sejtpenetráló peptid-konjugátumok kutatásával (témavezető). További két OTKA által támogatott program kezdődött el a tumorellenes szerek és diagnosztikumok terén (mindkettőben közreműködő). A csoport részt vesz az ELTE TÁMOP kutatóegyetemi program megvalósításában (peptidkémiai kutatások). Egy ismételt elnyert NKTH-TÉT (magyar-dél-afrikai) program keretében *M. tuberculosis* korai kimutatására alkalmas peptidekkel foglalkoznak (témavezető). Egy új MTA-CNR programban tumorellenes peptid konjugátumok hatását elemzik proteomikai módszerekkel (témavezető). Három OTKA programban és egy ETT programban (témavezető) folytatódott a kutatás (tumorellenes hatóanyagok célbajuttatása, *M. tuberculosis* ellenes szerek témakörökben). További egy OTKA-programban (neuropeptidek) folyik az együtműködés (közreműködő). Ugyancsak folytatódott a munka az NKTH (Jedlik) kutatásban *M. tuberculosis* ellenes szerek vonatkozásában (közreműködő) és egy TÉT program keretében a Magyar-Spanyol (témavezető).

V. A 2010-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Bánóczy Z, Gorka-Kereskényi Á, Reményi J, Orbán E, Hazai L, Tikési N, Oláh J, Ovádi J, Béni Z, Háda V, Szántay Jr. Cs, Hudecz F, Kalaus Gy, Szántay Cs: Synthesis and in vitro antitumor effect of vinblastine derivative-oligoarginine conjugates. *Bioconjugate Chemistry*, 21: 1948-1955 (2010)
2. Bojnik E, Babos F, Magyar A, Borsodi A, Benyhe S: Bioinformatic and biochemical studies on the phylogenetic variability of proenkephalin-derived octapeptides. *Neuroscience*, 165 :542-552 (2010)
3. Hill K, Péntes CsB, Schnöller D, Horváti K, Bösze Sz, Hudecz F, Keszthelyi T, Kiss É: Characterisation of the membrane affinity of an isoniazide peptide conjugate by tensiometry, atomic force microscopy and sum-frequency vibrational spectroscopy, using a phospholipid Langmuir monolayer model. *Phys. Chem. Chem. Phys.*, 12:11498-506 (2010)
4. Mező G, Manea M: Receptor-mediated tumor targeting based on peptide hormones. *Expert Opin. Drug Deliv.*, 7: 79-96 (2010)
5. Szabó R, Bánóczy Z, Mező G, Láng O, Kőhidai L, Hudecz F: Daunomycin-polypeptide conjugates with antitumor activity. *Biochim. Biophys Acta*, 1798: 2209-2216 (2010)
6. Przybylski M, Manea M, Hudecz F, Mező G: Bioconjugates comprising A.beta.-autoantibody-specific epitopes for active immunotherapy and diagnosis of Alzheimer's disease. *Eur. Pat. Appl.* (2010), EP 2143447, *PCT Int. Appl.* WO 2010003691 (2010)

VI. A kutatóhely főbb mutatói 2010-ben

A kutatóhely neve: ELTE Peptidkémiai Kutatócsoport

1. LÉTSZÁMADATOK			
Átlagléttség ¹ :	9	Ebből kutató ² :	8
PhD, kandidátus:	0	MTA doktora: 1	Rendes tag és levelező tag: 0
Az intézethez kötődő akadémikusok száma ³ :		2	
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma ⁴ :		1	
2. PUBLIKÁCIÓK			
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ⁵ :		24	
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁶ :		24	
Tanulmány, cikk ⁷ hazai tud. folyóiratban	magyarul: 1	idegen nyelven:	23
<i>külföldi</i> folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	23
<i>Ebből</i> impaktfakt. publ, térkép	magyarul: 0	idegen nyelven:	22
Könyv ⁸	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
Könyvrész, könyvfejezet ⁹	magyarul: 0	idegen nyelven:	18
3. HATÁSTÉNYEZŐS ÉS IDÉZETTSÉGI MUTATÓK			
Összesített impaktfaktor ¹⁰ :	55,23	Összes független hivatkozás száma:	248
Összes hivatkozás száma ¹¹ :	333		
4. TUDOMÁNYOS FOKOZAT, ILL. CÍM MEGSZERZÉSE 2010-BEN			
Tud. fokozat megszerzése ¹² :	PhD: 2	MTA doktora:	0
5. SZELLEMI ALKOTÁSOK VÉDELME			
Nemzeti úton megadott oltalmak száma ¹³ :	0	külföldi oltalmak száma ¹⁴ :	2
6. RÉSZVÉTEL A TUDOMÁNYOS KÖZÉLETBEN			
Nemzetközi rendezvényen tartott tudományos előadások száma ¹⁵ :		5	
		poszterek száma:	25
Nemzetközi tud. bizottsági tagság:	1	Nemzetközi folyóirat szerk. tagság:	3
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁶ :	3		
7. A HAZAI FELSOÓKTATÁSBAN VÉGZETT TEVÉKENYSÉG			
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹⁷ :		6	
Témavezetések száma: TDK munka:	3	Diplomamunka (BSc):	4
Diplomamunka (MSc):	3	PhD:	4
8. PÉNZÜGYI ADATOK			
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹⁸ :		31,7	MFt
Fiatall kutatói álláshelyek száma ¹⁹ :	1,0	Teljes saját bevétel:	119,6 MFt
Saját szabadalmi és szerzői jogi bevétel:		0	MFt
Az év folyamán művelt OTKA pályázati témák száma:		7	
A tárgyévre vonatkozó bevétel és támogatás:		28,3	MFt
Az év folyamán művelt NKTH pályázat témáinak száma:		7	
NKFP:	1	A tárgyévre vonatkozó bevétel:	40,5 MFt
Egyéb:	6	A tárgyévre vonatkozó bevétel:	48,9 MFt
ÚMFT témák száma:	0	A tárgyévre vonatkozó bevétel:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai pályázati témák száma:		0	
A tárgyévre vonatkozó bevétel és támogatás:		0	MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma:		0	
EU forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó bevétel:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó bevétel:	0 MFt
A tárgyévre vonatkozó vállalkozási bevétel:		1,9	MFt